

ANAYASA MAHKEMESİ KARARI

Esas Sayısı: 1988 / 15

Karar Sayısı: 1989/9

Karar Günü: 14.2.1989

R.G. Tarih-Sayı :04.02.1991-20776

İTİRAZ YOLUNA BAŞVURAN: Sinop Sulh Ceza Mahkemesi

İTİRAZIN KONUSU: 19.3.1985 günlü, 3167 sayılı "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hâmillerinin Korunması Hakkında Kanun"un 15. maddesinin Anayasa'nın 38. maddesinin altıncı fıkrasına aykırılığı nedeniyle iptali istemidir.

I- OLAY:

Müşterilerinden birisine verdiği çek karnesi dolayısıyla hemen ödeme yükümlülüğünü yerine getirmediğini, kısmen ya da tamamen ödenmeme nedenini çekin üzerine yazmadığını, çek hesabı açılmaması ve çek karnesi verilmemesi hususunda Merkez Bankası'nın bildirimlerine uymadığını, böylece 3167 sayılı Yasa'nın 4., 5., 9. ve 15. maddelerine aykırı davrandığını ileri süren çek alacaklısının yaptığı başvuru sonucunda daha önce başka bir banka şubesinden aldığı çekleri karşılıksız çıktığı ve süresinde düzeltme hakkını da kullanmadığı için Merkez Bankasına bildirilen müşterisine çek karnesi vermesi ve bu çeklerin de karşılıksız çıkması nedeniyle şikâyet edilen banka şubesinin 3167 sayılı Yasa'nın 4. maddesine aykırı eyleminden dolayı Türk Ceza Kanunu'nun 119. maddesi yoluyla 3167 sayılı Yasa'nın 4., 9. ve 15. maddeleri gereğince cezalandırılması isteminde bulunarak Cumhuriyet Savcılığı'nın düzenlediği iddianameyle açtığı kamu davasına bakan Mahkeme, uygulamak durumunda olduğundan söz ettiği Yasa'nın 15. maddesinin Anayasa'nın 38. maddesinin altıncı fıkrasına aykırı bulunduğu görüşüyle doğrudan Anayasa Mahkemesi'ne başvurarak iptalini istemiştir.

III- YASA METİNLERİ:

A. İptali İstenen Yasa Kuralı:

Resmî Gazete'nin 3 Nisan 1985 günlü, 18714. sayısında yayımlanan 19.3.1985 günlü, 3167 sayılı Yasa'nın itiraz konusu "Bankalara uygulanacak cezalar" başlıklı 15. maddesi şöyledir:

"Madde 15.- Bu Kanunun 3, 4, 5 ve 13 üncü maddelerinde yazılı mükellefiyetleri yerine getirmeyen veya geciktiren banka hakkında onbin liradan yüzbin liraya kadar ağır para cezasına; 7 ve 9 uncu maddelerinde yazılı mükellefiyetleri yerine getirmeyen veya geciktiren banka hakkında ise beşyüzbin liradan ikimilyon liraya kadar ağır para cezasına hükmolunur."

B- Dayanılan Anayasa Kuralı:

Anayasa'nın 38. maddesi, itiraz gerekçesinde dayanılan altıncı fıkrasıyla birlikte şöyledir:

"Madde 38.- Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Suç ve ceza zamanaşımı ile ceza mahkûmiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra uygulanır.

Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur. Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.

Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

Ceza sorumluluğu şahsidir. Genel müsadere cezası verilemez.

İdare, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir müeyyide uygulayamaz. Silahlı Kuvvetlerin iç düzeni bakımından bu hükme kanunla istisnalar getirilebilir.

Vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye geri verilemez."

IV- İLK İNCELEME:

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 8. maddesi uyarınca Mahmut C. CUHRUK, Yekta Güngör ÖZDEN, Necdet DARICIOĞLU, Yılmaz ALİEFENDİOĞLU, Muammer TURAN, Mehmet ÇINARLI, Mustafa GÖNÜL, Mustafa ŞAHİN, Oğuz AKDOĞANLI, İhsan PEKEL ve Selçuk TÜZÜN'ün katılmalarıyla 13.5.1988 günü yapılan ilk inceleme toplantısında, dosyada eksiklik bulunmadığından işin esastan incelenmesine, sınırlama sorununun esasla birlikte ele alınmasına oybirliğiyle karar verilmiştir.

V- ESASIN İNCELENMESİ:

Davanın esasına ilişkin rapor, başvuru kararı ve ekleri, itiraz konusu kural, ilgili Yasa ile itiraza dayanak yapılan Anayasa kuralları, bunların gerekçeleri ve öbür yasama belgeleri okunup incelendikten sonra gereği görüşülüp düşünüldü:

A. Sınırlama Sorunu:

13.5.1988 günlü ilk inceleme kararında "... sınırlama sorununun esasla birlikte ele alınmasına..." karar verilmiştir.

Resmî Gazete'nin 3 Nisan 1985 günlü, 18714. sayısında yayımlanmış olan 19.3.1985 günlü, 3167 sayılı Yasa'nın 15. maddesi, 3., 4., 5. ve 13. maddelerdeki yükümlülükleri yerine getirmeyen veya geciktiren banka hakkında onbin liradan yüzbin liraya kadar ağır para cezasına; 7. ve 9. maddelerinde yazılı yükümlülükleri yerine getirmeyen veya geciktiren banka hakkında ise beşyüzbin liradan ikimilyon liraya kadar ağır para cezasına hükmedilmesini öngörmektedir.

Şu halde 15. madde, Yasa'nın 3., 4., 5., 13., 7. ve 9. maddelerindeki yükümlülükleri yerine getirmeyen ya da geciktiren bankaya uygulanacak ceza yaptırımların düzenlemekte; tüzelkişilerin ceza sorumluluğu olamayacağı görüşüyle itiraz yoluna başvuran Sinop Sulh Ceza

Mahkemesi ise, bakmakta olduğu davada ceza yaptırımları olarak Yasa'nın 15. maddesinde belirtilmiş olan 4. ve 9. maddeleri uygulama durumunda bulunmaktadır.

15. maddede yer alan 3., 5., 13. ve 7. maddeler davayla ilgili değildir. Bu nedenle Mahkemenin, 15. maddenin Anayasa'nın 38. maddesinin altıncı fıkrasına aykırılık savını, yalnız maddede adı geçen 4. ve 9. maddelerin ceza yaptırımları için ileri sürebileceğı ve bu maddelerle sınırlı olarak iptal isteminde bulunabileceğı söylenebilirse de, 15. maddenin, genel olarak tüzelkişilere çeşitli ceza yaptırımları uygulama yetkisi veren bir ilke hükmü olduğu gözönünde bulundurulduğunda maddedeki bu ilkenin Anayasa'nın 38. maddesinin altıncı fıkrasına aykırı olup olmadığının, sınırlama yapılmadan incelenmesi Anayasa'ya uygunluk denetiminin anlam ve amacına daha uygun düşecektir.

Mahmut C. CUHRUK, Yekta Güngör ÖZDEN, Necdet DARICIOĞLU, Selçuk TÜZÜN ve Ahmet N. SEZER bu görüşe katılmamışlardır.

B. 3167 Sayılı Yasa'nın 15. Maddesinin Anayasa'nın 38. Maddesinin Altıncı Fıkrasına Aykırılığı Savının Esastan İncelenmesi:

1- Sinop Sulh Ceza Mahkemesi, 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hâmillerinin Korunması Hakkında Kanun'un 15. maddesinin, Anayasa'nın 38. maddesinin altıncı fıkrasının "Ceza sorumluluğu şahsidir" biçimindeki âmir hükmüne aykırı bulunduğunu, zira hukuk mevzuatımızda ve özellikle Türk Ceza Kanunu'nda tüzelkişilerin suç faili olabileceklerinin kabul edilmediğini, yasanın sistemine göre, suç faili olarak çeşitli maddelerde sözü geçen "her kim", "kimse" gibi sözcüklerin daima gerçek kişileri anlattığını, çağdaş hukuk düzeninde suç faili sayılabilmek için temel şarttan birinin insan olmak; ikincisinin de hayatta bulunmak olduğunu, insan sayılmayan eşya veya canlıların suç faili olamayacaklarını; diğer taraftan isnat kabiliyeti ile kusurluluğu etkileyen hallerin sadece gerçek kişiler hakkında geçerli olabileceğini ileri sürmüştür.

Bu sava karşı, tüzelkişilerin de, gerçek kişiler gibi ceza sorumlulukları olup olmayacağını belirlemek üzere, geçmişteki gelişimlerini ve bugünkü hukuk sistemimizdeki düzenleniş biçimlerini kısaca gözden geçirmekte yarar vardır.

Toplumların konuşma dillerine girmiş olan "Devlet, İl, Belediye, Dernek, Şirket, Vakıf" gibi sözcükler, bireylerden farklı kimi örgütlerin varlığını duyurmaktadır. İnsan ya da mal topluluklarının hukuk düzenine de kendilerini kabul ettirmelerinin iki gerekçesi olabilir: Biri doğal sebeplerdir. Nitekim bu varlıklar insanın hayal gücünün yarattığı kavramlardan ibaret olmayıp, toplumsal gereklerin örgütlediğı ve varlık kazandırdığı kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, kendilerini oluşturan insanlardan bağımsızlaşıp kendi başlarına, dışa dönük ve gerçek anlamda ekonomik, hukukî ve sosyal etkinliklerde bulunurlar. Diğer gerekçe ise, tekniktir. Her hakkın ve borcun bir sahibi olması gerekir. İnsan yaşamı ise süre ile sınırlı olduğuna göre, kişinin bu süreyi aşan yani ölümünden sonra yerine getirilmesi gereken borçlarından sorumlu olacak veya kazanılmış haklarını kullanmaya devam edecek temsilci, vekil, yönetici ya da yararına vasiyet yapılan gibi gerçek kişiler düşünülebilir. Hattâ bu kişilerin bu arada, ölenin borçlarını ödemeye ve haklarını kullanmaya devam etmeleri sağlanabilir. Ancak, bunun gibi dolaylı çözümler yerine, ölen kişinin özellikle süresiz ve topluma dönük, sosyal amaçlar taşıyan haklarının kullanılması ve borçlarının yerine getirilmesini sağlayacak ve insan ömrünü aşan bir yaşam süresi olan tüzelkişinin bu görevi üstlenmesini kabul etmek, toplumsal gereksinimlerle bütünleşen hukuk mantığının akılcı bir çözümüdür. Bu nedenlerle, gerçek kişiler yanında, onların ölümünden sonra süreyle kısıtlanmadan hukukî işlemlerini

sonuçlandırmaya devam edecek hukukî varlıklar yani tüzelkişiler, hukuk kurallarıyla geliştirilmeye başlandı. Bununla birlikte tüzelkişi kavramı ve bu kişiliğe bağlı pasif ve aktif ehliyetler, çağdan çağa ve ülkeden ülkeye farklı hukukî teorilere konu olmuş ve bu yüzden değişik çözümler ve düzenlemeler ortaya çıkmıştır. Bunların, varsayım teorisi ile gerçeklik teorisi olmak üzere iki önemli teoriye yön verdikleri bilinmektedir.

Varsayım teorisi yanlılarına göre tüzelkişi gerçekten var olmayıp; hukukun yarattığı yapay bir varlıktır. Bu nedenle fiil ehliyetleri yoktur. Bununla beraber bazı gereksinimlerinin karşılanması için, nasıl fiil ehliyeti olmayan gerçek kişilerin yasal temsilcilerinin yaptıkları hukukî işlemlerin sonuçlarından yararlanmaları mümkünse, benzetme yoluyla, fiil ehliyeti olmayan tüzelkişilerin de, temsilcilerinin veya yöneticilerinin yaptıkları hukukî işlemlerden yararlanmaları düşünülebilir. Ancak, temsil yalnız hukukî işlemlerde söz konusu olduğundan, gerçekte var olmayan, yalnız hukukî yönden varsayılabilen tüzelkişilerin haksız fiillerinden dolayı sorumlu tutulmaları mümkün değildir.

Gerçeklik teorisini savunanlara göre ise; tüzelkişi, insanın hayal gücünün yarattığı bir varsayım olmayıp sosyal gereksinimlerin ve gelişimin ürünüdür. Nitekim bireyin gerek yaşam süresi, gerekse gücünün yeterli olmadığı faaliyetleri, insan toplulukları başarabilmektedir. Bu topluluklar hukukun örgütlediği, hak ve eylem ehliyeti tanıdığı tüzelkişilerdir. Daha başka bir deyimle hukuk, gerçekte var olan insan topluluğuna işlerlik kazandırmakta; tüzelkişiliğine haklar edinme, bu hakları kullanma ve borçlanma yeteneği (pasif ve aktif ehliyetleri) kazandırmakta, ayrıca haksız eylemleri ile başkalarına verdiği zararlardan sorumlu tutmaktadır. Türk hukuku, tüzelkişiler için İsviçre Medenî Kanunu'nda kabul edilmiş olan "gerçeklik teorisi"ni benimsemiştir. Nitekim Medenî Kanun'un 46. maddesiyle "Hükmî şahıslar" cins, yaş, hısımlık gibi yaratılış icabı olarak ancak insana has olanlardan maada bütün hakları iktisap ve borçları iltizam edebilirler" hükmü konulmuştur.

2- Tüzelkişiler fiil ehliyetlerini organları aracılığıyla kullanırlar. Organ, tüzelkişiyi iç yapısında veya dışta üçüncü kişilerle olan hukukî ilişkilerinde bağımsız olarak temsil etmek, haklarını kullanmak, borçlarını yerine getirmek için yasaya, tüzüğe göre seçilmiş veya atanmış kişi veya kişilerden oluşur. Nitekim, Medenî Kanun'un 48. maddesinin birinci fıkrasında: "Hükmî şahsın iradesi uzuvları aracılığıyla ifade olunur" denilmektedir.

25.4.1985 günlü, 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 5. maddesine göre, bankalar, anonim ortaklık olarak kurulabilir. Anonim şirket, tüzelkişiliği olan bir ortaklıktır (Ticaret Kanunu, 137. md.). Medenî Kanun'un 45., 47., 48. ve 49. maddeleri anonim şirketlere de uygulanır (Ticaret Kanunu, 138. madde). Medenî Kanun'un 48. maddesinin birinci fıkrasına uygun olan Ticaret Kanunu'nun 318. maddesine göre, anonim şirket, idare meclisi tarafından yönetilir ve temsil olunur. Organ kavramı, öğretide ve Yargıtay içtihatlarında geniş anlamda yorumlanmaktadır. Nitekim, organ, yalnız tüzüğüne veya yasaya göre seçilerek tüzelkişinin iradesini oluşturan ve bağımsız karar alan yetkili kişilerle sınırlı tutulmamakta; statüsünde açıkça organ olarak gösterilmemiş bazı kimseler de organ kavramı kapsamında görülmektedir. Örneğin, banka müdürü, yardımcısı, müdür temsilcisi, ticarî mümessil, ticarî vekil, kısım şefi, şube şefi, yönetim kurulu genel sekreteri, tasfiye memuru da tüzelkişinin organı sayılabilir. Organ kavramına böyle geniş bir içerik kazandırılmasının sebebi, sorumluluğun daha âdil dağılımını sağlamak suretiyle adalet ve hakkaniyeti gerçekleştirmektir.

Tüzelkişiler, amacıyla sınırlı olarak organlarının yaptıkları hukuksal işlemlerle bağlıdır (Medenî Kanun 48. II md.). Bundan başka, organların kusurlu eylemleriyle verdikleri zararlardan dolayı da sorumludur (aynı madde). Ticaret Kanunu'nun 321. maddesinde anonim

şirketin yönetim kurulu tarafından idare ve temsil olunacağını belirtilmekle beraber, bu organın yanında, temsil ya da yönetime yetkili olanların, görevlerini yaptıkları sırada işledikleri haksız eylemlerden dolayı anonim şirketin sorumlu olduğu hükme bağlanmakta, böylece Medenî Kanun'un, tüzelkişinin organlarının kusurlu ve haksız eylemlerinden sorumlu olduğu kuralının kapsamını genişletmiş bulunmaktadır.

Tüzelkişinin, organlarının haksız eylemlerinden sorumlu olacağı kuralı özel hukuk alanında kuşkusuz kabul edilmekte ve uygulanmakta ise de, organların suç oluşturan fiillerinden de sorumlu tutulması gereği tartışmalı olup hattâ uzun süre tüzelkişinin bu tür eylemlerden sorumsuz olduğu savı ileri sürülmüştür.

3- Anayasa'nın 38. maddesinin altıncı fıkrası, "Ceza sorumluluğu şahsidir" hükmünü koymaktadır. Aynı kural, 1961 Anayasası'nın 33. maddesinin beşinci fıkrasında yer almakta idi.

İtiraz yoluna başvuran mahkeme, çağdaş hukuk düzeninde suç faili olabilmek için insan olmak ve hayatta bulunmak gibi iki temel koşulun gerektiğini insan olmayan eşya veya canlıların suç faili olamayacaklarını, ayrıca isnat kabiliyeti ile kusurluluğu etkileyen hallerin sadece gerçek kişiler hakkında geçerli sayılacağını belirtmiştir.

Öğretide ve uygulamada uzun süreden beri tüzelkişinin ceza sorumluluğu ve isnat yeteneğinin olamayacağını savunan bu klâsik görüş, bugün etkisini yitirmiş ve yerini tüzelkişinin ceza sorumluluğu olduğu ve isnat kabiliyeti de bulunduğu görüşüne terketmeye başlamıştır. Klâsik görüşe göre tüzelkişinin ceza sorumluluğunun olmadığı savının en önemli kanıtı, suçun ancak anlama ve isteme yeteneği olan gerçek kişiler tarafından işlenebileceği; tüzelkişilerde ise, bu tür yetenekler bulunmadığından suç işlemelerinin olanaksız bulunduğu savıdır. Özellikle hukukumuzda tüzelkişiler için kabul edilmiş olan gerçeklik teorisi, tüzelkişinin, kendisini oluşturan gerçek kişilerin iradelerinden farklı bir iradesi olduğu görüşünü benimsemektedir. Buradan kalkılarak, tüzelkişinin organları aracılığıyla, her türlü hukukî işlemleri yapabileceği, hakları kazanabileceği ve borç altına girebileceği, aynı zamanda organların haksız fiillerinden dolayı sorumlu olacağı tartışmasız iken ceza sorumluluğu olamayacağı görüşünü çelişkili bulur. Gerçi suç, aslında organlarını oluşturan gerçek kişilerin düşünce ve eylemleri sonucu tüzelkişiye işletilmiş olmaktadır. Böylece sonuçta tüzelkişi suç işlemektedir. Bu nedenle, tüzelkişi işlediği suçun sorumlusu olmalıdır. Bir suçun işlenmesi ile failin bu suçtan sorumlu tutulması ve cezalandırılması farklı konular olup birbiriyle karıştırılmamalıdır. Örneğin, küçük bir çocuğun işlediği suçtan dolayı cezalandırılmaması, ceza politikasının bir tercihi olup, cezalandırmama suçun işlenmediği anlamına gelmez. Kaldıkı, organları tüzelkişiyi hak sahibi yapabildiğine, borçlandırabildiğine ve işledikleri haksız fiilleriyle tazminat ödemesine neden olabildiklerine ve bütün bu sonuçlara tüzelkişi bağımsız kişiliği ile muhatap olabildiğine göre, yine bu organları aracılığıyla suç işleyebileceği ve ceza sorumluluğu da kabul edilmelidir. Bununla beraber, tüzelkişiler, yapılan gereği, gerçek kişilerden farklı oldukları için yaş, cins, akrabalık gibi yalnız gerçek kişilerde aranan bazı özelliklerden yoksun bulunduklarından (Medenî Kanun md. 46); ceza hukuku yönünden de ırza geçme, zina, adam öldürme türü yalnız gerçek kişilerin işleyebilecekleri suçları işlemeleri de düşünülemez. Ancak, tüzelkişilerin amaçları ile sınırlı olarak kuruldukları ve bu amacın yasa dışı veya yasaya aykırı bir amaç olamayacağından hareket ederek suç işlemelerinin olanaksız bulunduğu savı doğru değildir. Zira, tüzelkişilerin amaçlarına uygun faaliyetleri sırasında da, vergi beyan etmeme, vergi kaçırma, evrakta sahtekârlık, iş yasalarına aykırılık ve benzeri diğer suçları da işlemeleri mümkündür. Tüzelkişinin bireysel iradesi olmadığı için isnat yeteneği de bulunmadığı görüşü, organın aldığı ve suç teşkil eden kararı uygulayan gerçek kişinin

cezalandırılması yani tüzelkişinin suçundan dolayı başka birinin sorumlu tutulması sonucunu doğurur. Ayrıca, tüzelkişinin organlarında görevli kişilerin gizli oyla aldıkları ve suçu oluşturan bir kararın sorumlusu bulunamaz. Eğer tüzelkişinin ceza sorumluluğu olmadığı da kabul edilirse cezalandırılacak kimse bulunamayacaktır. Hareketsiz kalmanın suçun maddi unsurunu gerçekleştirmeye yeterli olmayan durumlarda da, eylemi gerçekleştirmede en önemli görevi üstlenen veya bu eylemi bizzat yerine getiren gerçek kişi cezalandırılmamış olacak ve tüzelkişinin de sorumsuzluğu kabul edilirse suç failleri yine ceza görmemiş olacaktır.

Tüzelkişinin cezalandırılması durumunda suçun işlenmesinde hiçbir kusuru olmayan diğer üyelerin de dolaylı olarak cezalandırılmış sayılacağı görüşüne karşılık gerçek kişilerin cezalandırılmasında da aile bireylerinin dolaylı bir zarar gördükleri söylenebilir. Aynı biçimde, tüzelkişinin üyeleri de dolaylı zarar görebilirler. Ancak, tüzelkişinin organlarını seçen, kendileridir. Tüzelkişiye nitelikli yöneticiler seçmemelerinden ve onları gereği gibi denetlemediklerinden dolayı uğradıkları zarara katlanmaları gerekir.

Tüzelkişiye verilecek cezanın ıslah edici hiçbir etkisi olamayacağı da söylenmiştir. Ancak, tüzelkişi yerine, suçtan dolayı organlarını oluşturan gerçek kişilerin cezalandırılmaları da tüzelkişiyi hiç etkilemeyeceği gibi, kamu önünde cezanın küçültücü ve utandırıcı etkisi tüzelkişiye değil, gerçek kişiye ait olacaktır. Bu nedenle işlenen suçtan dolayı tüzelkişiyi değil; gerçek kişileri cezalandırmanın, tüzelkişiyi ıslah bakımından yararı söz götürür.

4- Yapılan açıklamalardan anlaşıldığı gibi, Anayasa'nın 38. maddesinin altıncı fıkrasındaki "Ceza sorumluluğu şahsidir" tümcesinin yalnız gerçek kişileri kapsadığı, tüzelkişiyi dışında bıraktığı savı, bugün yeni bir yorum getirmektedir. Nitekim, ekonomik ve sosyal ihtiyaçların tüzelkişiye büyük önem kazandırdığı günümüzde, tüzelkişiliği olan ve anonim şirket veya iktisadi devlet kuruluşu niteliğiyle kurulan bankaların toplumsal hayatımızda üstlendikleri görevleri ve sorumlulukları gereği gibi yerine getirmeyerek, hukuka aykırı eylemleri suç oluşturduğu takdirde, yalnız organlarında görevli gerçek kişilere ceza yaptırımını uygulayıp tüzelkişiyi bu yaptırımın dışında tutmak çıkar ve sorumluluk ilişkisinin hukuksal yönünü dengesiz düzenlemek anlamına gelir.

Bu konuyla ilgili Anayasa Mahkemesi'nin 16.6.1964 günlü, E. 1963/ 101, K. 1964/49 sayılı kararında (26.9.1964 günlü ve 11817 sayılı Resmî Gazete) şöyle denilmektedir: ".... Bugün toplumda tüzelkişilerin çalışma alanları daha geniş ve etkili olmaktadır. Bazı hallerde yalnız idare edenleri cezalandırmak, suçları önleme bakımından yeter bir tedbir olmayabilir. Tüzelkişileri kanunların önleyici etkisinden uzak bulundurarak serbestçe faaliyetlerine yer verilmesi toplumun güvenliği bakımından sakıncalı olabilir. Bu sebeple tüzelkişilerin de yapılarına uygun bir ceza sorumluluğu altında bulundurulmalarında zorunluk olduğunu kabul etmek gerekir", ".... Anayasanın 33. maddesindeki (1961 Anayasası) (Ceza sorumluluğu şahsidir) kuralı bir kimsenin fiilinden, başkasının sorumlu tutulmamasıdır. Tüzelkişilerin iradeleri, organları aracılığıyla açıklandığına ve böylece yöneticilerin fiil ve hareketleri kolektif bir iradenin sonucu olduğuna göre; bundan, tüzelkişinin sorumlu tutulmasıyla başkasının cezalandırıldığı anlamını çıkarmak doğru bir görüş sayılmaz. Anayasanın 33. maddesindeki "kimse" deyimini gerçek ve tüzelkişileri de kapsar. Bu sebeplerle iptali istenen hükümler Anayasa'ya aykırı bulunmadığından davanın reddi gerekir".

Bu kararda, "yöneticilerin fiil ve hareketlerinin kolektif bir iradenin sonucu olduğu ve bu sonuçtan tüzelkişinin sorumlu tutulmasının başkasının cezalandırılması anlamına gelemeyeceği" görüşü, klâsik öğretide eleştirilerek Anayasanın ceza sorumluluğunun şahsi olduğu ilkesine ters düştüğü ileri sürülmüşse de, yeni öğreti kolektif iradenin tüzelkişinin

iradesini oluşturduğunu ve bu iradenin tüzelkişinin bağımsız iradesi olduğunu doğrulamaktadır. Nitekim, gerçeklik varsayımını kabul etmiş olan hukukumuzda, organların kolektif iradesiyle alınan kararlarla tüzelkişi borçlanmakta, alacaklı olmakta ya da haksız fiillerden dolayı tazminat ödemekte; kendisine karşı işlenen suçlardan zarar görmüşse suç faillerine karşı açılan kamu davasına katılabilmekte ve tazminat da isteyebilmektedir. Bütün bu hallerde tüzelkişi bir gerçek kişi gibi kabul edilmekte, ancak organları bir suç işlemişse tüzelkişinin ceza sorumluluğu olamayacağı ileri sürülerek yalnız organlarını oluşturan kişiler cezalandırılmaktadır. Halbuki bugün, tüzelkişilerin ekonomik ve toplumsal hayatta kazandıkları önemden dolayı hukuksal güvenceleri de daha iyi sağlanmaktadır. Bu ortamdan yararlanarak sermayelerini ve üretimlerini artırmakta, iş alanlarını genişletmektedirler. Bu kolaylıklara bir de ceza sorumsuzluğu katılarak suç fiillerine göz yumulmasında toplumun yararı değil, zararı vardır.

Gerçekten, Anayasa'nın 38. maddesinin altıncı fıkrasındaki "Ceza sorumluluğu şahsidir." hükmünün yalnız gerçek kişileri ilgilendirdiğine ve tüzelkişilerin hükmün kapsamı dışında olduğuna ilişkin Anayasa'da hiçbir açıklık yoktur. Anayasa Mahkemesi, yukarıda anılan kararıyla bu fıkra günün ekonomik ve sosyal koşulları içinde yeni bir yorum getirerek tüzelkişilerin de ceza sorumluluğu olduğu sonucuna varmış, bu suretle organlarının kolektif kararlarıyla tüzelkişinin bireysel suçlu iradesini oluşturduğunu kabul etmiştir. Bu yorum, tüzelkişilerin gerçeklik teorisine uygun olarak -ceza yaptırımlarındaki farklılıklar dışında- gerçek kişiler gibi ceza sorumluluğu olduğunu doğrulamaktadır. Bu yorum biçimi, Anayasa Mahkemesi'nin, bir yasanın Anayasa'ya uygunluk denetimini ceza hukuku ilkelerine göre değil, Anayasa'ya göre yapmasının da bir sonucudur.

Tüzelkişinin ceza sorumluluğu, ilke olarak, ABD, İngiltere, Hollanda, İrlanda ve Danimarka'da kabul edilmiştir. Bu gelişmeler Anayasa Mahkemesi'nin yukarıda anılan kararında da belirgin hale geldiği gibi, Türk Yasakoyucusuna da yön vermiştir. Nitekim Adalet Bakanlığı'na oluşturulan Komisyon'un hazırladığı Türk Ceza Kanunu Öntasarısı'nın "Tüzelkişilerin ceza sorumluluğu" kenar başlığını taşıyan 26. maddesi, "Tüzelkişiler, kanunun ayrıca belirttiği hallerde, organ veya temsilcilerinin tüzelkişi yararına işledikleri suçlardan dolayı sorumludurlar. Bu sorumluluk, fiili işleyen kimsenin suçunu ortadan kaldırmaz.

Tüzelkişinin sorumluluğu hakkında kanunların ayrıca hüküm koyduğu haller saklıdır." hükmünü koymuş, bu suretle, organların işledikleri suçlardan dolayı kişisel sorumlulukları yanında tüzelkişinin de bu suçtan sorumluluğu kabul edilmiştir.

5- Tüzelkişinin, işlediği suçtan dolayı cezalandırılmayacağı; ceza yaptırımının gerçek kişilere uygulanabileceği savının uzun süre etkili olmasına karşın, bugün ciddi gerekçelere dayanmadığı anlaşılmıştır. Ancak, klâsik görüşün etkisinde kalan ceza hukuku ve ceza yasaları suç işleyen tüzelkişiye, eylemine uygun ceza yaptırımları üretememiştir. Oysa, suç işleyen ve bu yüzden ceza sorumluluğu da olması gereken tüzelkişiye verilecek ceza, toplumda itibarını sarsarak, kendisini yasalara uygun davranmaya çağırması olacaktır. Ancak idam, hapis gibi cezaların yalnız gerçek kişilere verilebileceği de gözardı edilemez. Bu durumda bu yaptırımların benzerleri olan kapatma ve geçici süreli çalışmadan yasaklama cezaları düşünülebilir. Para cezası ise suç işleyen tüzelkişiye uygulanacak en uygun yaptırımlardan biridir. Bununla birlikte, miktarlar artırılarak daha etkin duruma getirilmesi gerekebilir. Anayasa'ya aykırılık savı incelenmekte olan 3167 sayılı Yasa'nın 15. maddesi de, Kanunun 3., 4., 5. ve 13. maddelerindeki yükümlülükleri yerine getirmeyen veya geciktiren banka hakkında onbin liradan yüzbin liraya kadar ağır para cezasına; 7. ve 9. maddelerdeki yazılı yükümlülükleri yerine getirmeyen veya geciktiren banka hakkında ise beşyüzbin liradan ikimilyon liraya kadar ağır para cezasına hükmolunmasını öngörmektedir.

İtiraz yoluna başvuran Mahkemenin bakmakta olduğu davadaki somut olayda adı geçen TC. Ziraat Bankası, tüzelkişiliği olan bir iktisadi devlet kuruluşudur. Bankanın 9.11.1984 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmış olan Ana Statüsünün 5. maddesine göre bankanın organları; yönetim kurulu ve genel müdürlüktür. Statünün 6. ve 9. maddelerine göre, Yönetim Kurulu ve Genel Müdür, imza yetkisini "çift imza" yöntemiyle daha alt kademedeki şube müdürü, müdür yardımcısı, muhasebeci, âmir, şef, şef muavini gibi görevlilere devredebilir. Yasakoyucu, 3167 sayılı Yasa ile bu organların bankayla ilgili işlemleri dolayısıyla işledikleri suçtan dolayı öncelikle kendilerini değil, banka tüzelkişiliğini ceza sorumlusu saymakla gerek Anayasa Mahkemesi'nin 16.6.1964 günlü, E. 1963/101, K. 1964/ 49 sayılı kararına, gerek yeni öğretide benimsenen organların kollektif iradeleriyle işledikleri suçtan dolayı tüzelkişinin ceza sorumluluğunu kabul eden görüşe uygun bir düzenleme yapmıştır.

Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan Ceza Kanunu Öntasarısı'nın 27. maddesinin birinci fıkrasında "Tüzelkişilerin organ veya temsilcilerinin tüzelkişi yararına işledikleri suçlardan dolayı sorumlu oldukları hallerde, fiili işleyen kimse hakkında hükmedilen veya hükmedilmesi gereken para ve müsadere cezaları tüzelkişi hakkında da ayrıca hükmolunur." denilmekte, maddenin ikinci fıkrasında da fiili işleyen kişinin, şahsî hürriyeti bağlayıcı cezalarla kamu hizmetlerinden yasaklanma, bir meslek veya san'at veya ticaretin icrasının durdurulması cezaların verilmesi durumunda, aynı ceza süreleri kadar tüzelkişinin de faaliyetten men edilip edilmeyeceğine veya ne süreyle men edileceğine mahkemenin karar vereceğini, ayrıca tüzelkişinin beş yılı aşmamak üzere, adlî nezaret altında faaliyetine devam etmesine de hükmedebileceğini bildirmektedir.

Bu düzenlemeler, organların ya da temsilcilerin işledikleri suçlardan dolayı, gerçek kişiler olarak cezalandırılacağını, tüzelkişiye de kendi hukuksal yapısına özgü yaptırımlar uygulanabileceğini göstermektedir. Ayrıca, Öntasarıda tüzelkişilerin ceza sorumluluğuna yer veren Türk Yasakoyucusunun, çeşitli özel yasalarda tüzelkişiler için öngörülen ceza yaptırımlarını, Ceza Yasası'nda ilkeye bağlamak, bu suretle klâsik öğretide bu yaptırımların ancak "emniyet önlemi olabileceği; ceza yaptırımı olamayacağı" tartışmasına son vermek amacını ortaya koymaktadır.

Özetlemek gerekirse, Anayasa'da, tüzelkişilerin ceza sorumluluğunu önleyen hiçbir hüküm bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin bu görüşü doğrulayan kararı da gerek yeni öğretide gerekse Türk Ceza Kanunu Ön-tasarısında benimsemiş bulunmaktadır.

Bu nedenlerle itirazın reddi gerekir.

VI- SONUÇ:

19.3.1985 günlü, 3167 sayılı "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hâmillerinin Korunması Hakkında Kanun"un 15. maddesinin;

A) Anayasa'ya aykırılık sorununun esas yönünden incelemesinin sınırlama yapılmadan sürdürülmesine,

Mahmut C. CUHRUK, Yekta Güngör ÖZDEN, Necdet DARICI-OĞLU, Selçuk TÜZÜN ve Ahmet N. SEZER'in karşıoyları ve oyçokluğuyla,

B) İnceleme sonunda, sözü edilen maddenin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal istemini içeren itirazın REDDİNE, oybirliğiyle,

Esas Sayısı: 1988 / 15
Karar Sayısı: 1989/9

14.2.1989 gününde karar verildi.

Başkan	Başkanvekili	Üye
Mahmut C. CUHRUK	Yekta Güngör ÖZDEN	Necdet DARICIOĞLU
Üye	Üye	Üye
Muammer TURAN	Mehmet ÇINARLI	Servet TÜZÜN
Üye	Üye	Üye
Mustafa ŞAHİN	İhsan PEKEL	Selçuk TÜZÜN
Üye		Üye
Ahmet N. SEZER		Erol CANSEL

KARŞIOY YAZISI

Esas Sayısı: 1988/15

Karar Sayısı: 1989/9

Esasa ilişkin incelemenin sınırlama yapılmadan sürdürülmesine dair çoğunluk görüşüne, Yekta Güngör ÖZDEN, Necdet DARICIOĞLU, Selçuk TÜZÜN ve Ahmet N. SEZER'in müşterek karşıoy yazılarındaki görüşlerle karşıyım.

Başkan
Mahmut C. CUHRUK

KARŞIOY YAZISI

Esas Sayısı: 1988 / 15

Karar Sayısı: 1989/9

Anayasa'nın 152. ve 2949 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 28. maddeleri, itiraz yolunu, bakılmakta olan davada uygulanacak yasa hükümlerine açık tutmakta, uygulanma olanağı bulunmayan hükümleri itiraz yoluyla Anayasa'ya uygunluk denetiminin dışında bırakmaktadır.

19.3.1985 günlü, 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun'un itiraz konusu 15. maddesi, "Bankalara uygulanacak cezalar" başlığını taşımakta ve bu Yasa'nın 3., 4., 5., 7., 9. ve 13. maddelerinde yazılı yükümlülükleri yerine getirmeyen veya geciktiren bankalar hakkında hükmolunacak cezaları belirlemektedir.

Sinop Cumhuriyet Savcılığı'nca düzenlenen 11.1.1988 günlü, Hz. 1987/880, Esas: 1988/10 ve İdd. 1988/5 sayılı İddianame'de, 3167 sayılı Yasa'nın salt 4. ve 9. maddelerine aykırı eylemlerinden dolayı sanık Banka'nın, Türk Ceza Kanunu'nun 119. maddesi delaletiyle 3167 sayılı Yasa'nın 15. maddesi uyarınca cezalandırılması istendiğine; bu durumda, anılan maddede değinilen 3., 5., 7. ve 13. maddelerde yazık yükümlülüklerin yerine getirilmemesi ya da geciktirilmesiyle ilgili bir ceza davasının varlığından söz edilemeyeceğine göre, iptali istenen 15. madde yalnız 4. ve 9. maddeler açı-açısından uygulama alanına girmiş olmaktadır.

İtiraz konusu 15. maddenin, 3., 4., 5., 1., 9. ve 13. maddelere aykırı eylemlerin yaptırımını belirleyen, birbirinden ayrı altı değişik hükümden oluştuğu; bakılmakta olan davada, anılan maddenin, 3., 5., 7. ve 13. maddeler yönünden uygulama alanı dışında kalacağı gözönünde tutulduğunda, 3167 sayılı Yasa'nın 15. maddesine yönelik itirazla ilgili esas incelemesinin, bu Yasa'nın 4. ve 9. maddeleriyle sınırlı olarak yapılması gerekir.

Anayasa Mahkemesi'nin işin esasına girerek verdiği red kararının Resmî Gazete'de yayımlanmasından sonra on yıl geçmedikçe, aynı yasa hükmünün Anayasa'ya aykırılığı savıyla tekrar başvuruda bulunulamayacağını hükme bağlayan Anayasa'nın 152. ve 2949 sayılı Yasa'nın 28. maddeleri de sınırlama sorunu üzerinde önemle durulmasını zorunlu kılmaktadır.

Gerçekten, iptali istenen 15. maddenin bütünüyle ilgili Anayasa'ya uygunluk denetimi sonucunda, Anayasa'ya aykırılık savı yerinde görülmeyle itirazın reddi cihetine gidildiği takdirde, 3., 5., 7. ve 13. maddeler yönünden uygulama alanı dışında kalan 15. madde, sözü edilen maddeler açısından da on yıl süreyle denetlenemeyecek; başka bir anlatımla, bakılmakta olan değişik bir davada 3., 5., 7. ve 13. maddeler yönünden uygulanacak yasa kuralı niteliğini taşısa bile, on yıllık başvuru yasağı nedeniyle, bu yönden Anayasa'ya uygunluk denetimi yapılamayacaktır.

"Anayasa'ya aykırılık sorununun esas yönünden incelenmesinin sınırlama yapılmadan sürdürülmesine" ilişkin olarak oyçokluğuyla verilen Karar'a bu nedenlerle katılmamaktayım.

Esas Sayısı: 1988 / 15
Karar Sayısı: 1989/9

Başkanvekili

Yekta Güngör ÖZDEN

Üye

Selçuk TÜZÜN

Üye

Necdet DARICIOĞLU

Üye

Ahmet N. SEZER